Məhzyn
[Maḥzūn]:

Şəriət xadimi.

Baku 1927

Fai
28580

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

ƏLI MƏHZYN

ƷƏRIƏT XADIMI

AZƏRNƏƷR
Baqь — 1927

Fai 28580

Fai
28580

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-192015415-881870188-12

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

ƏLI MƏHZYN

1930/228

ƺƏRIƏT XADIMI

(Heqajə)

Fai 28580

AZƏRHƏƺR
Baqı — 1927

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-192015415-881870188-12

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen
Gesellschaft.

AZƏRNƏƷR
Birinci mətbəədə
basıldı.

Baз mətbyat mudirliji 2267 Sıfarıз 648 Sajı 3000

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

Ʒəriət xadimi

(By heqajədə ɋɵstərilən əhvalat bir neçə mollalarьn həjatьndan ɋɵturulub bir jerə toplanьlmьʒdьr. Tə'zijə ajinlərinin isə *muxtəlif ʒəhərlərdə* mutədavil olanlarь cəm edilmiʒdir)

Məscid lim-ha-lim doly idi. Ak, kьrmьzь və kara sakkallardan baʒka, juzlərcə də on beʒ jaʒьndan beʒ jaʒьna qibi yʒaklar ortalьga səpələnmiʒdilər. Məscidin kyry həsirinin ustundə otyran by camaata bakdьkda, agьla doldyrylmyʒ kojyn surusunə bənzəjirdi. Bir tərəfdən də butun məscid bojy asьlmьʒ jamaklь pərdənin dalьndaqь balkondan arvadlarьn kьr-vьrь, haj - quju, yʒaklarьn aglamasь və jer ustundə dalaʒanlarьn «aj qəpəjin kьzь, hara durtulursən!» kьʒkьrtьlarь eʒidilirdi.

Çaj daha verilmirdi. Samavarlar pokyr - pokyr kajnajьb məscidi byg ilə doldyryrdy. Çajlar istəqənlərdə doly kalmьʒdь. Çaj pajlajanlar və ətrafdaqьlar karьnlarь dytdykca içmiʒdilər; çaj pajlajanlar camaat arasьndan ɵtub qeçməq uçun, jol tapa bilmədiqlərindən dajanьb dyrmyʒdylar. Cmaat, hər qəs istədiji qibi qəndələn, uz-uzə, dal - dala qimi bagdaʒ kyryb, qimi dizi ustundə, qibi çɵmbəlib qimi də ajaklarьnь yzadьb otyrmyʒdylar. Hamьdan tər sel qibi akьrdь, papros, kəljan, çybyk və samavarьn tustusu, bygy, çirqli bədənlərin ufynəti havanь o kədər agьrlaʒdьrmьʒdь qi, nəfəs çəqməq belə çətin olyrdy. Səs - qujdən, kьʒkьrtь və bagьrtьdan, agьz dejəni kylak eʒitməjirdi. Arvadlar dejən qibi tam mə'nasь ilə bir «zənənə hamamь» idi. Ogyrlamasьnlar dejə bir çok adamlarьn da janьnda və koltygynda dəsmala və qagьza buqulmuʒ baʒmaklar da ɋɵrunurdu.

Salavat ɋyryltysy kopdy. Nəziq, jogyn, xьr - xьr və hər no' səslər bir - birinə karьʒьb, elə bil qi, bir karaçь dəstəsinin kьl-kalьna bənzəjirdi. By ɋyrylty altьnda javaʒca addьmlar ilə və qamalu - vəkar ilə sejid Əli - aga mənbərə dьrmaʒьb çьkdь, dodaklarьnь tərpədə - tərpədə mənbərin baʒ pilləsində əjləʒdi, iqi dəkikəjə qibi camaatь və ələlxusys balkony muəmmalь bakьʒlarla suzdu.

Sejid Əli - aga; orta bojly, top sarь sakkallь, iri byrynly,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-192015415-881870188-12

yzyn bagazlь, ʒiʒman karьnlь, iri və hiləƣər bakьʒlь ƣəzləri, çataklь kaʒlarь qiçiq baʒlь, sejrəq diʒli, kalьn dodaklь,,jeqə əmmaməli və kьrmьzь sifət adam idi. Onyn mə'nalь bakьʒlarь səs-quju qəsə bilmədi. Nihajət məscid hampasь və həmiʒə tə'zijələrdə ortalьkda kyjryk bylajan Hejdər-bəj ajaga dyryb:

— «Atana lə'nət aj səs quj salan!» dejə bir neçə dəfə ycadan bagьrdь. Qiʒilər bir az saqit oldylarsa da, arvadlarьn çьgьrbagьrь qəsilmirdi. Hejdər - bəj balkona çьkdь və baʒьnь pərdənin bir tərəfindən içəri yzadьb «aj qɵpəq yzagь, aj qɵpəq kьzlarь sysyn!» dejə bagьrdь. Hejdər - bəjin bir çok səjuʒlərindən sonra ancak qi, arvadlar bir az saqit oldylar.

By ƣyn tasya ƣynu idi. By ƣyn sejid Əli - aga uçun tarixi bir ƣyn idi, hər ilqi qibi by il də sejid Əli - aga ulƣuc - biləjunu hazьrlajьb, camaatь tər təmiz kьrxacak idi. Jalьnьz bir sejid Əliaga dejil, by ƣyn nevhəxan da, ʒəbeh çьkardan da, zəncir dəstəsi duzəldən də daha dogrysy fьrьldakçьlarьn hamьsь, pyl alacak idilər. Ona ƣɵrə də sejid Əli - aga by ƣyn ɵzunu ƣɵstərməq uçun bərq hazьrlaʒmьʒdь.

Sejid Əli - aga sejid - Cavadьn oglydyr. Sejid Cavad ən məʒhyr sejidlərdən olyb, ɵzu də jeqə molla idi. Onyn məsciddəqi hucrəsi bir tacir duqəni qibi, həmiʒə muʒtərilərlə doly olardь. Sejid - Cavad əslən iranlь idi. O, ancak otyz il olardь qi, bizim ʒəhərə ƣəlmiʒdi. Ƣəldiji zaman fala bakьb, dya jazьb,tas kyryb, cadь jazьb, hətta dərviʒliq də elərdi. Iranda da vəbalь dejənlərin bojnyna-dejirdilər qi, sejid dejilmiʒ, Təbrizdə də Karь - qɵpruʒunun baʒьnda məʒhyr mehmanxanalardan birisində «komisjəçi» olyb sənəti də adam ƣɵruʒdurməq imiʒ. Bizim ʒəhərdə mə'minlər, mukəddəslər çok oldygy uçun bir neçə ilin içində bɵjuq ʒɵhrət tapdь, muridləri çokaldь və sejid - Cavad da o qi, lazьmdьr çylyny duzəltdi. Sejid - Cavad: qəbin qəsir, talak verir, sigə okyjyr, vəhʒət namazь kьlьr, xumsu - zəqat alьr, imam malь jьgьr, jetimlərə vəsi - kejjym olyr, əmanət saklajьr, Məqqəjə ƣetməjib ɵlən varlьlarьn nijabətini ƣɵturub jejir, və xəlvətcə də xusysi dallallar vasitəsi ilə pyl sələmə verirdi. Alverçilər ony jaxʒь tanьjьrdьlar, lazьm olanda ona veqsel verib, manata altь ʒahь, sələm ilə pyl borc ala bilirdilər.

Sejid - Cavad bizim ʒəhərə ƣələndə sejid Əli - aga ancak 10 jaʒьnda olardь. Boʒ kalmasьn dejə atasь ony məʒhyr «Camal pərəst» lərdən çajçь qabla - Zejnalьn janьnda ʒəjird kojmyʒdy. Sejid Əli - aganьn bir az «ʒyx» vaktь oldygy uçun o səbəbə də qabla - Zejnalьn duqəninə bir çok məʒhədi və qablajьlar muʒtə-

ri olmyʒdylar. Sejid Əli - aganьn ustundə bə'zən by muʒtərilərin arasьnda dava da duʒurdu, vəbalь dejənlərin bɵjnyna, dejirdilər qi, sejid Əli - aganь o zaman koçylar ogyrlajьb, aparьb bir həftə baglarda sakladьkdan sonra, ysta - Zejnaldan da bir az cib xərcliji alьb byrakmьʒdьlar.

Beʒ il sejid Əli - aga, qabla - Zejnalьn duqənində kaldь. Hamь, sejid Əli - agaja o zaman «qabla - Zejnalьn mirisi» dejirdilər. Bir ƣun çajxanaja ƣələn bir tiflisli tacirin pyllarьnь ogyrlamak ustundə sejid Əli - aganь həbs etdilər, məhqəməjə verdilər və bir il dystak qəsdilər.

Dystakdan çьkandan sonra daha qabla - Zejnal ony duqənə kəbyl etmədi. «Jeqəlibsən ƣet ɵzunə iʒ tap!» dedi. Boʒ biqar kalan sejid Əli - aga bir iqi il də atasьnьn janьnda kalьb dərs okydy. Ancak ƣecələr sabaha qibi mejxanalarda kymarxanalarda, fahiʒəxanalarda və bə'zi by qibi mьrdar jerlərdə vaktьnь qeçirdiji uçun sejid - Cavadьn da namьsь byny ƣɵturmurdu. Hələ jeri duʒəndə sejid Əli - aga atasьnьn cibindən və sandьkdan da pyllarьnь ogyrlajьb aparьb loty - potylar ilə qefə, ƣuzarana və pis jollara xarclajьrdь. By zamanlar sejid - Cavadьn iʒi xьrda-xьrda tərəkki tapьrdь. Xalkь ɵzunə rəgbətləndirmiʒdi. Nəzir - nijaz və sajir mədaxil jollarь açьlьb, javaʒ - javaʒ da çokalьb bollaʒьrdь. Olmazьn həjasьzlьgь japan və min curə pis əməllərə murtəqib olan ogly sejid - Əlinin ycyndan rusvaj olmamak və oglyny da ɵzu qibi molla etməq istədiji uçun, sejid Əli - aganь Təbrizə okymaga ƣɵndərdi.

Sejid Əli - aga tamam on il Iranda kaldь. Jenə vəbalь dejənlərin bojnyna dejirdilər qi: «sejid Əli - aga Təbrizdən duz bir baʒ Xorasana ƣedib, zijarətə ƣələn məʒhədilərə sigə arvadlar tapьb sьgə dallallьgь eləməqlə dolanьrmьʒ və bə'zən pyly çok olan zavvarlarь da, ƣɵzəl arvadlarьn vasitəsi ilə aldadьb, xəlvət jerə aparьb ɵldyrərmiʒ və pyllarьnь da sojyb, cəmdəjini də xaqriz elərmiʒ».

Sejid Cavad varlandьkdan sonra sejid Əli - agaja sьfarьʒ ƣɵndərib çagьrdь və ɵz muridlərini də camaatьn arasьna salьb oglynyn bɵjuq molla və hətta muctəhid oldygy ʒa'jiəsini jajdь.

Ƣunlərin bir ƣununda «sejid Əli - aga təʒrif ƣətirir» xəbəri çьkdь. Sejid - Cavadьn muridləri piʒvaz uçun adam toplamaga baʒladьlar. Ʒəhərdən on iqi verst qanardaqь Danalь qəndinə qibi juzlərcə camaat kabaga ƣetdi. Munacat, salavatlar, təntənə və calal ilə sejid Əli - aga ʒəhərə varьd oldy. Hər qəs jujurə - jujurə ƣəlib, onyn əllərini ɵpurdu. Qabla - Zejnal da by ƣyryltyny

eʒidib, duqəndən çьkdь. Jakьndaqь adamlardan xəbər bilməq istərqən, by sɵzləri eʒitdi:

— By qi, qabla Zejnalьn mirisi imiʒ ony qim tanьmьr!

Sejid - Cavadьn kapьsьnda hamь dajandь. Sejid Əli - aganьn kabagьnda birdən altь kojyn kyrban qəsdilər və ony bɵjuq calal ilə evə daxil elədilər. Bir həftə hər ƣun ʒəhər camaatь pejdər-pe sejid - Cavadьn evinə ƣəlib, sejid Əli - aganь zijarət edib ƣedirdilər.

Sejid Əli - aga ƣələndən sonra jenə də atasьna çok əzijjət verdi. Hər zaman ɵzunu atasьndan mukəddəs ƣɵstərməjə çalьʒьb, camaatь ɵzunə tərəf çəqməjə sə'j edirdi və by səbəbdən də ata ogylyn arasьnda javaʒ - javaʒ ədavət tərənirdi. Sejid - Cavadьn evindəqi arvad və kьzlara da ƣɵz jetirirdi, hətta bir ƣun sejid - Cavada nəzir olarak jakьnlarda onyn evinə ƣɵndərilən və atasьnьn arvadь hesab olynan, on jaʒlь balaca kьzь xəlvətcə zorlamьʒdь. Sejid - Cavad da ahvalatь bilib və rusvaj olmakmakdan ɵtru kьzьn baʒьnь batьrmьʒdь.

By ahvalatdan bir il sonra sejid - Cavad ɵlub ƣetdi və butun ʒəhər ak - sakkallarьnьn tərəfindən ehtiramla aparьlьb basdьrьldь. Hələ kəbrinin ustundə də jeqə bir ƣunbəz tiqildi. Jenə də vəbalь dejənlərin bojnyna, dejirdilər qi, ƣyja sejid - Cavadь «qif» arazь dytyb,bir tərəfi də çənq olmyʒdy,hələ ƣyja iqi ajda tamam dili dytylyb, bir sɵz də danьʒa bilməjib lal kalmьʒdь. Axьrda da ƣyja sejid Əli - aga tənƣə ƣəlib, həmi atasьnьn pyllarьna, həm də hər il nəzir ƣətirilən kьzlara sahьb olmak uçun, mɵhtərəm dədəsinə zəhər vermiʒdi.

Imdi sejid Əli - aga, sejid - Cavadьn jerini dytyb, butun ʒəhərdə birinci molla və bɵjuq qəʒf qəramət sahibi sajьlьrdь. Ancak jenə də boʒ - bogaz adamlar dejirdilər qi, sejid Əli - aga ancak qi, adьnь jaza bilir elmi zadь jokdyr», əlbəttə qi, belə dyʒman sɵzlərinə xalk ьnanmazdь, ona ƣɵrə də sejid Əli - aganьn həmiʒə hɵrməti artьb məclis də hər zaman by ƣunqu qibi lim - ha-lim doly olyrdy.

Azacьk saqitliq olandan sonra Aga bir ɵqsurdu və sakkalьnь tymarlaja - tymarlaja bir neçə dəkikə ƣɵzlərini balkonyn kabak cərƣəsində çɵmbəltmə otyran ƣɵdəq tymanlь arvadlara tiqib dedi:

— Ej Fatimeji - Zəhra qənizləri, Fatimeji - Zəhra by ƣun by saat by məclisdə hazьr - nazьrdьr. Siz də saqit olyn!

By sɵzlərdən sonra tamam bir suqyt oldy. Sejid Əli - aga həmiʒə mev'izə eləjib sonra da mərsijə dejirdi və mev'izə zama-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-192015415-881870188-12

nıında həmişə heç bir tərəfə bakmajıb, qөzlərini balkona tiqib, arvadlara saj salardı.

Bir salavat çөjurduqdən sonra Aga mev'izəjə başladı.

— Ej camaat, ej allahın jazık bəndələri, siz inanınız qi allah çok bөjuqdur. Onyn sөzunə bakmajıb, itaətindən xaric olanlar vələhum əzabun şədid. Nyhyn tyfanı nədən əmələ qəldi Lyt kevmi nədən bərbad olyb xaqilə jeqsan oldy? Şəddadın cəlalı nədən dagıldı? Inna nəhnu nəhjil - mevta! Bəli, aləmi - zərrədə sənin ryhyn bəli dejibsə xoşa sənin halına! Deməjibsə vaj sənin kijamətinə! Səni katran kazanına salacaklar: xəsərəddunja vəlaxirə! Ej Fatimeji - Zəhra qənizləri! Dyl kalmak haramdır, sybajlık haramdır, sigə olyn! Dyl kalmajın, hər sigə olan arvad gusul elijəndə onyn gusul syjynyn hər kətrəsindən juz min məlajiqə jaranıb, gusl eləjənə kijamətə qibi dya edərlər, bir qərrə salavat de!

Ucadan hamı səs - səsə verib, salavat çəqdilər. Hamı dikkətlə (ajı armyda bakan qibi) altdan jykarı agızlarını ajırıb qөzlərini də aganın «mubarəq» agzına tiqmişdilər.

Mev'izənin kızgın jerində, birdən balkonda kıl - kal kopdy: «aj qөpəq - kızı, aj it - kızı» səsləri ilə barabar şappıltı da başlandı. Pərdə jerindən kopdy. Bir dəstə arvadın vyryşmaları, saç jolmaları və başmak tajları ilə biri birinin təpələrinə dөjduqləri qөrundu. Ara karışıb, dəftər itmişdi. It jijəsini tanımırdı. Balkonyn qanarında vyryşma daha da kızgın idi. Birdən birə baklkonyn məxcəri şakkıltı ilə kırıldı, jeddi - səqqiz arvad və bir neçə də uşaklar qəllə - majallak təpəsi ustə şappadan aşagıdaqı qişilərin başlarına tөquldulər. Camaat hamı ajaga kalkdı. Kışkırtıdan sөjuşdən kylak dytylyrdy. Hejdər - bəj və bir neçə də məscid vəqilləri jykarı çıkıb, arvadların içinə sokyldylar. Zor - bəla ilə pis - pis sөjuşlərlə ancak qi, dalaşmanı qəsdilər. Kışkırık salan bir neçə arvadı bajra salıb, pərdəni asdılar və camaatı da bir təhər saqit etdilər. Hamı otyrdy, amma davanın nədən əmələ qəldiji bilinmədi. Amma mən belə xəjal elədim qi, dava balkonyn kabagına qeçib çombəltmə otyrmak ustundə olybdyr, çunqu Aganın qөzu həmişə balkonyn kabak tərəfindəqilərə bakdıgı uçun, Agaja sigə olmak istəjən arvadlar orada otyryb Aganın nəzərini өzlərinə cəlb edirdilər.

Vyryşma əsnasında mənbərin ustundə şyglu-zummə өlulər qibi qөzlərini dөjən sejid Əli - aga jenə də mev'izəjə başladı:

— Ej əşrəf - məxlykat, pejgəmbər өzu dejirdi qi, fə-ənqihy

niqah eləjin, boз kalmajьn, qərəq Məhəmməd umməti artsьn, din tərəkki eləsin...

Eзiqdən munacat səsi eзidildi. Hejdər - bəj agaja dyryb, məscidin ortasьnda adamlarь o tərəf by tərəf eləjib yzyn bir cьgьr açdь. Bir dəstə çьplak adamlar əllərində zəncir və kylaklara əzijjət verici, qərahətli səslərlə okyja - okyja qəlib, cərqə ilə duzuldulər. Birisi nevhə okymaga baзladь. Jerdə kalanlarь da зappa - зap zəncir vyryrlar. Zəncir vyranlarьn çokysy cavan yзaklar idi. Bynlarьn çьplak bədənlərinə hər tərəfdən hacь və məзhədilərin qөzləri zillənmiзdi. Balkondaqь arvadlar da by tamaзanь çok sevirdilər. Orada da bir çok çarзaflь arvadlarьn baзlarь aзagь əjilib, çьplak bədənlərə tamaзa edirdi. Quraqlər qөjərdi. bə'zlərinin dərisi cьrьlьb, kan dəxi o jan-by jana sьçramaga baзladь. Zəncir vyranlardan uç - dөrt nəfəri өzundən qedib, jerə jьkьldьlar. Onlarьn cəmdəjini qөturub apardьlar, zəncir vyranlar dəstəsi də onlarьn dallarьnca çьkьb qetdi.

Sejid Əli - aga hələ sөzə baзlamamьзdь qi, mənbərin dibində jenə kьl - kal kopdy. Hejdər - bəj cəld өzunu oraja verdi. Orada birisinin cibini qəsən qabla - Səmədi tapdalajьrdьlar. Hacь - Kasьmьn həmiзəqi qibi mənbərin dibində bagdaз kyryb jatdьgьnь qөrən qabla - Səməd, fursətdən istifadə edib, hacьnьn cibindəqi pyl qisəsini çьkardьgь zaman Hacь - Kasьmьn kardaзь qөrub, qabla - Səmədi qөtəjinin altьna salmьзdь. Nihajət dəjə - dəjə və uzunə tupurə - tupurə cibqir qabla - Səmədi bajьra çьkartdьllar.

Sejid Əli - aga butun by hadisələrə heç də əhəmmijjət verməjib jenə də mev'izəsinə davam etdi. By dəfə Aga өz urəji istədiji qibi, hyrilərdən gьlmanlardan dejib, kьrmьzь sakkallarьn agьzlarьnь sylandьrьrdь. Hər qəs, imam tə'zijəsində ancak bircə dəfə aglarsa və ja өzunu agladanlara okзadarsa, onyn butun qunahlarь hər nə kədər varsa və hər kədər eləmiззə, hamьsь bagьзlanьb, өzunə də baзь ərзdə, bir ajagь məgribdə və bir ajagь da məзrikdə olan jeqə bir hyri veriləcəjini səjləjirdi.

Jenə də səhbətin зirin jerində, məscidin lap ortalьgьnda kalmagal kopdy. By dəfə hər tərəfdən beз on adam vyryзyrdy. Jenə də hamь ajaga kalkdь. Səs - quj ycaldь. Hejdər - bəj və sajьr ak - sakkllar quc - bəla ilə vyryзanlarь bajьra çьkartdьlar. Mə'lym oldy qi, əttar hacь - Səfdər Kyly janьnda otyran on iqi jaзlь bir yзaga məhəbbət elərmiз; yзagьn kohymlarьndan da byny bir nəfər qөrub, hacь - Səfdər Kylyny silləlijib, hacь - Səfdər

Kylynyn oglanları da ona hucym edib, və by sajakla da mə'rəqə kızızıb, vyryзma duзmuзdu.

Lə'nət зejtana eləjib bir neçə salavatdan sonra sejid Əli-aga jenə də və'zində davam elədi. By səfər Aga lap səzlərinin yc-bycagını itirmiзdi. Orycy, namazı, imamı, guslu, hejzi, nəcasəti, cənabəti hamısını bir birinə katıзdırb, agzına qələni ujudub təqurdu. Nə səzlərində və nə də cumlələri arasında heç bir rabitə jokdy. Camaat da qimi jyklajıb, qimi murqulıjib, qimi ajaklarını yzadıb, qimi bitlənib qimi də, xısın - xısın səhbət eləjib, lakkkıltı vyryrdylar; kalanları da qəzlərini Aganın agzına tiqmiзdi. Aga da heç bir зejə fiqir verməjib camaatın cəmdəjinə doзəjirdi. Məsciddə dımagları əzici bərq bir ufynət var idi qi, by muhitə əjrənməmiз əcnəbi bir adam içəri qirsə idi, baзını qəturub bir jollyk kaçardı. Aga da yca jerdə otyrdygy uçun by ufynətdən daha da artık ləzzət aparıb və by səbəbdən də kızıзıb daha da fəsahətlə danıзıb dejirdi:

— Ja məhзərəl - muslimin (Aga ərəbcə heç bilmirdi, dediqlərini də agızdan, ondan - byndan əjrənmiзdi) innəllahə - vəlləzinə qanə jəqyn jə'ni ej musəlmanlar, ej Əlinin xalis зijələri, ej iman sahibləri, xumsu - zəqat verməjənin, sejidlərin və ryhanılarının hərmətlərini saklamajanların jerləri cəhənnəmdir, byny mən demirəm allah dejir, allah əz Kyrani - зərifində byjyryr qi, Ja jəhjəhul - qafyryn vələqum əzabi cəhənnəm зədida, ınanın ej ınanmajanlar, iman qətirin!

By zaman, jenə də bajırdan munacat səsi eзidildi. Camaat çaxnaзdı, Hejdər - bəj jenə jerindən kalkıb, ortalıkda jer açdı, by dəfə də sinəzən dəstəsi qəldi. Kabakda nevhəxan mirzə - Qəzənfər, janında əllərində kara ələm dytan iqi nəfər qəzəl yзaklar, dallarınca da əlli nəfərə qibi sinələri açık, sinə vyranlar qəlib, ortalıkda uz - uzə dyrarak iqi cərqə duzuldulər.

Mirzə - Qəzənfərin «təbi sojyk» idi, o məзhyr camal-pərəstlərdən olyb, by jolda da ad kazanmıзdı. On qun məhərrəmliq də onyn eзk - bazlıgı uçun ən əlveriзli bir zaman və fursət qunləri idi. Dəstədə iзtiraq edən sinə vyranlar isə, ən çoky «məзhyr» adamlar idi. Byrada cibqir - Həsən, kyldyr - Oryc, fırıldakçı - Mir Haзım, kymarbaz Abas, pijan - Sadık, qəfcil - məзhədi Gaffar, çajçı зəjirdləri, aзbaz зəjirdləri və hər no' «sənət» sahibləri imam joly oldygy uçun can və dil ilə səmimi iзtiraq edirdilər. 11 - 12 aj, hər no' - fırıldaklar və murdar iзlər qərən alçaklar by qun mirzə - Qəzənfərin nevhəsi ilə sinə vyryb qunahlarının hamısının bagıзlandırılmasına çalıзırdılar.

Mirzə - Gəzənfər səfin başında dyrdy. Ələmdar yşakları da sag solyna kojyb, bir - iqi dəfə əqsurduqdən sonra «ja Husen!» dejə bagırdı. Butun dəstə ona cavab olarak uç dəfə ycadan «ja Husen»! bagırıb saqit dyrdylar. Mirzə - Gəzənfər xırıltılı və ən qərahətli bir nevhə okymaga başladı. Okydygy nəvhə Lə'linin qalamından idi:

«Şamə Lejlanı çəqən əşki - Əli-Əqbər idi
«Necə Əqbər dejəsən syrəti - pejgəmbər idi»

Lə'linin by nevhəsinin gəribə bir tarixi var. Lə'li Təbrizdə oldygy zaman dəstə başılardan bir neçəsi ona muracəət edib, təzə bir sinəzən jazmagı rica etdilər. Jazmadı. Nihajət bir qozəl yşagın əlinə bir kaljan verib, və Lə'linin janına qondərdilər. Lə'li kaljanı alıb çəqdi, və karşısında dajanıb dyran yşakdan bir sezunuzmu var? - dejə sorysdykda bir nevhə jazmasını təvəkke' eləjir. «Lə'li» yşagın adını soryşyr. Əvəlcədən əjrədilmiş yşakda «Əli - Əqbər» dir dediqdən sonra «Lə'li» dəxi əlinə kələm alıb o saat!

«Şamə Lejlanı çəqən əşki - Əli-Əqbər idi
Necə Əəqbər dejəsən syrəti - pejgəmbər idi.,

. . . .

Ola bilməzdi jəkin Hacər ilə Ismajil
Husnudə Əqbərə, həm əşkidə Lejlajə ədil
Nə elə əşk - oli, billah nə belə husnu - cəmil
Bilmisiz by necə Əqbər, o necə madər idi?

. . . .

Nevhəsini oradaca jazıb verir.

Mirzə - Gəzənfər nevhəni okydykca və sezlərin məzmynyna nisbətən janındaqı ələmdarları ehtiraslı qezləri ilə suzub, ajdıncasına izhari - əşk eləjirdi. Ətrafda otyran kara, kırmızı və çal sakkal əmilərin də «amma nə qezəllər var» dejən, xısıltı və pıçıltıları eşidilirdi.

Mirzə - Gəzənfər butun var kuvvəsini sərf edib, camaatı lazımi kədər agladıb savaba jetirdi.

Nevhə kyrtardı, dəstə də javaş - javaş adamları aglaja-aglaja bajıra çıkmaga başladı. Birdən bir cırıltı səsi eşidildi və iqi nəfər sinə vyranların arkalıklarının dal ətəqləri cırılıb, uzulub, sallana kaldı, sən demə mənbər biclərindən birisi, onlar sinə vyrdygy zaman ətəqlərini məhqəm biri - birinə tiqmiş imiş. Ətəqləri cırılanlar bir neçə dəfə «qəpəq yşagı! imam tə'zijəsində də belə iş olar?» dejib səjduqdən sonra çıkıb qetdilər.

Mev'izə saat birdən başlanmışdı. Imdi isə saat dert idi.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

Sejid Əli - aga mev'izəni kyrtarıb, mərsijəjə qeçdi. Qərahətli bir səslə okymaga baʒlajan qibi camaatdan hɵqurtu kopdy. «Vaj agam vaj» dejə hər qəs papagını jerə kojyb, təpəsinə dɵjməjə, arvadlar da sinələrinə vyrmaga baʒladılar. Sejid Əli - aga səsini baʒına atıb, bar - bar bagırıb okyjyrdy:

— ɢərdum ol xali-sijah fami janak ustundə
Dedim aja nə karadır duʒub ak ustundə

Okyjyrqən aganın ɢɵzu balkonda idi. Bir dəfə ɵqsurub içini təmizlədiqdən sonra jenə də baʒladı:

— Ej kaʒı qaman, ɢɵzləri ɢɵj, zulfu pəriʒan,
By sejidi - biçarə canı, canına kyrban.

By bejtdən sonra daha da məclisi kızdırmak uçun aglamsına aglamasına jazık bir səslə dedi:

— Aglajın, aglajın, baʒınıza vyryn!

—Camaat daha da ycadan hɵqurdədi. «Vaj agam vaj» səsı butun məscidi burudu.

— Hər qəs aglamasa vələduzzinadən əmələ ɢəlib, sadik ʒiə ɢərəq aglasın. Ɵluncəjə kədər, kəbr evinə qibi aglasın!

Hɵqurtmə daha da ʒiddətləndi. Aga da agzına ɢələni dejirdi. Sɵzlərini eʒitməq kətijjən mumqun dejildi. Ancak bircə səsinin ygyltysy dyjylyrdy. Tamam jarım saat muddətində sejid Əli-aga bagıra - bagıra okydy. Nə okydysa ɵzu bilir. Camaat da heç bir ʒejə fiqir vermijib, ancak hɵqurdəjib aglaʒdılar. Təpə və sinələrini o qi, var tapdaladılar. Hihajət ɢecdən - ɢecə «bagıʒla bizləri ali - Abajə, ja allah!» dejə Sejid Əli - aganın əllərinin ɢɵjə kaldırıldıgını ɢeruncə hamı dəxi hɵqurdəjə - hɵqurdəjə «ja allah!» dejib əllərini ɢɵjə kaldırdı.

Dya kyrtardı. Imdi daha Sejid Əli - aganın ticarət bazarının, daha dogrysy sojkynçylyk iʒinin baʒlanmak vaktı idi. Hejdər - bəj və sajir məscid vəqilləri hərəsi bir tərəfdən camaatın içinə jajılıb, Sejid Əli - aga uçun nəzir, daha dogrysy verɢi toplamaga baʒladılar. Hejdər - bəj və sajir vəqillər hər qəsdən pyl alan qibi ycadan bagırırdılar:

— Əhməd - aga beʒ manat, Aga dya elə!

Aga da ɢuvə jemiʒ, sejrəq sakkalını tymarlajıb dejirdi:

— Ilahi, bari - pərvərdiɢara, sən Əhməd - aganın atasını, by ɢecəqi ɢecədə Fatimeji - zəhra xanıma konak ver!

— Soltan - bəj, on manat, Aga dya elə

Aga on manat adı eʒidən qibi daha da nəʒ'ə ustə ɢəlib bagırırdı:

—Amin dejən dillər lal olmasın! Ilahi, xudavənda bari-pər-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

vərdiqara. sən by qecəqi qecədə Soltan - bəjin mərhymə anasını həzrət Abbasa konak ver! Θmrunu yzyn elə, devləti - Ibrahimi qəramət elə, həmişə onyn başından təq!

— Məşhədi Əsqər on şahı!

Aganı on şahı. bir o kədər də sevindirmədiji uçun dili dytar dytmaz dejirdi.

— Allah sən məşhədi-Əsqərin atasına rəhmət elə inşallah!

— Dəlləq - Ysta Kənbər bir abbası.

Byrada Aga lap pərt oldy və xala - xətrin kalmasın, istər istəməz dejirdi:

— Ysta Kənbər atana rəhmət!

— Həsən iqi şahı.

Byrada isə Aga øzunu eşitməməzlijə vyryb, agzını da açınırdı.

Vəqillərdən birisi uzunu arvadlar otyran balkona tərəf dytyb dejirdi:

— Analar siz də verin, bacılar sizdə verin! Aga øz agamızdır!

Arvadlarda, ərlərinin cibindən ogyrladıkları pyllardan Agaja nəzir verirdilər.

— Bacılarımızdan biri iqi manat verdi, Aga dya elə!

Aga da qøzlərini pyl verən arvadlara zilləjib dya eləməjə başladı:

— Allah, bacı, səni by qecəqi qecədə imam - Həsənə konak versin, allah səni və məni və hamını øz arzımıza çatdırsın!

By no'la pyl toplanırdı. Hərdən bir də Hejdər - bəj bagırırdı:

— Camaat, otyryn, məclisi dagıtmajın, verin, verin, Aga veriləsiagadır, øz agamızdır!

Saat beş oldy. Daha artık hamı sojylmyşdy. Bir nəfər də olsyn pyl verən jok idi. Camaat çok darıkmışdı. Sejid Əli - aga da byny dyjmyşdy, ona qørə də mənbərdən duşub zijarətnama okymaga başladı. Camaat hamı ajaga kalkdı və Aganın dalına duzulub zijarətnama okyjandan sonra, bajırda məscidin həjətində qøstəriləcəq şəbehə tamaşa eləməq uçun dışarı çıkmaga başladılar.

Hejdər - bəj və sajir pyl toplajan vəqillər də dəsmala jıgdıkları pylları qøturub, mənbərin dibində Sejid Əli - aga ilə barabar əjləşib mədaxilin hakkı-hesabına bakmaga şury' elədilər. Sajandan sonra mə'lym oldy qi, cumlətan 712 manat bir abbası pyl jıgılmışdır. By halda mənbərin dibində Sejid Əli - aga tərə-

findən əvvəlcədən kojylmyз və pyl hakkı-hesabına nəzarət edən murid «On manat əjsiqdir» dejə Sejid Əli - aga kylagına pıçıldadı. Sejid Əli - aga da uzunu pyl toplajanlara dytyb dedi:

—Pyl qərəq jeddi juz ijirmi iqi manat bir abbası olajdı. On manat əjsiqdir!

Pyl toplajanlar biri birinin uzunə bakdılar. Ancak bircə Hejdər - bəj kızardı və hakkı - hesab aparan muridin onyn uzunə dikkətlə bakdıgını qөruncə ciblərini təquзdurməjə baзladı. Nihajət bir neçə dəkikə kyrdalandikdan sonra, cibindən iqi dənə beзliq qagız çıkardıb, pylların ustunə kojdy.

Sejid Əli - aga pylları səlikə ilə sajıb buqdu. Hejdər - bəjə beз manat və kalan vəqillərinə də hərəsinə uç manat kısdırıb «yзaklara çərəz alarsınız» dejə kalan pylları da qisəsinə doldyryb cibinə kojdy. Sejid Əli - aga Hejdər - bəj və kalan vəqillər dəxi həjətdəqi зəbehə tamaзa eləməq uçun bajıra çıkdılar.

Kapının agzında jeqə kijamət idi. «Atana lə'nət aj өzqə baзmagı qejən, atana lə'nət aj baзmak ogyrlajan!» səslərindən kylak dytylyrdy. Ən azı otyz - kırk adamın baзmakları ogyrlanmıзdı. Ajak jalın kalanların çokysy baзmak qөzləjən mucavirin jakasından japıзıb kıзkıra - kıзkıra dejirdilər:

— Sən өzun ogyrlajıbsan, ver vəssəlam!

— Bildir məhərəmliqdən sonra sənin əlli cutə qibi baзmak satdıgını hamı dejir, ver bizim baзmagımızı qөpəq ogly!

Mucavir də aglaja - aglaja dejirdi:

— Aj agalar, Həzrət - Abbas hakkı mənim xəbərim jokdyr. Allah baзmak ogyrlajanların evini jıksın!

Sejid Əli - aga, өz muridlərindən olan mucavirin jakasını kyrtarmak uçun isə karıзıb dedi:

— Həzərat, mucavirin xəbəri jokdyr, allah baзmak ogyrlajanlara өzu cəza verəcəq, sizə də o dunjada jəkin qi bynyn əvəzində bir huri verəcəqdir. Allah qərimdir!

Aganın by sөzundən ajak - jalın mө'minlər mucavirin jakasından əl çəqib, hər qəs evindən baзmak qətirməq uçun adam qөndərdi. Evdə baзmakları olmajanlar da ajak - jalın evlərinə qetdilər.

Зəbehin baзlanmasına az kalmıзdı. Məscid həjətinin ortalıgında bөjuq bir taxt kajırılmıзdı. Ustu xalça ilə dөənib bir neçə də qursu kojylmyзdy. Taxtın janında ajrıca bir qursunun ustundə bir teзt sy kojylmyзdy qi, by «Fərat» çajının rolyny və ortalıkdaqı taxt da Qərbalada imamın xijməqahı rolyny ifa edəcəq idilər.

Ʒəbeh dəstəsinin rezissory, məʒhyr ʒəbehƣərdan mirzə -Ismajьl idi. Iʒtiraq edən artistlər isə oradan byradan toplanmьʒ muəjjən sənət sahibi olmajan adamlar idilər. Imam rolyny hacь molla - Məmməd Ʒatьr ogly ifa edirdi. By mollanьn bir çok ajrь vəzifələri də var idi. Məsciddə həmiʒə azan dejərdi. Dya jazardь, Kyran xətmi ƣɵturərdi, ɵlu jyjardь, təlkin verərdi, və hər fьrьldak desən çɵjurərdi. Hələ bynlardan baʒka butun ʒəhərdə ɵz ƣɵzəl xasijjətləri ilə məʒhyr idi. Qeçən il ʒəbeh çьkardanda Səqinə roly ojnajan bir oglana hucrədə məhəbbət elədijini ƣərmuʒdulər, bir neçə arvadьn da ƣɵbəƣlərinə dya jazdьgь zaman əli - yzynlyk elədijini butun ʒəhər nagьl edirdi. Ancak əmmaməsi oldygy uçun heç qəs ona bir sɵz dejə bilmirdi. Əli - Əqbər rolyny, kьrmьzь sakkal qərbalajьlarьn xoʒlandьgь çəp - Tagь, Səqinə rolyny - çajçь - Kənbərin ʒəjirdi Rьza; Zejnəb rolyny at dallalь məʒhədi - Əhməd, Qulsum rolyny məʒhyr ʒaʒ Rəhim, Həzrət Abbas rolyny tirjaqь - Həsən; Cəbrajьl rolyny məʒhyr arvad dallalь, kьz - Məmməd, və kalan rollarь da muəjjən iʒləri olmajьb, ancak imam, din və ələl - xusys pyl xətrəsi uçun on ƣun məhərrəmi mirzə - Ismajьlьn baʒьna toplanan, cibƣirlər, dam - dələnlər, kymarbazlar və sajirləri ifa edirdilər. Jezid və Ʒumur rollarьnь isə məʒhyr qababçь Jezid məʒhədi - Ismajьl ojnardь. Ancak imamьn səfaji-batinindənmi, nədənmi by ƣun məʒhədi - Ismajьl azarlamьʒdь və onyn roly da boʒ kalmьʒdь. Byndan baʒka, by ƣun ən calallь və dəstƣahlь ʒəbeh çьkarьlacagь uçun iqi nəfər də artьk adam lazьm idi qi, Jezidin koʒynynyn rolyny ojnasьnlar, ancak by ƣunqu ƣundə heç bir ʒiə ogly ʒiə Jezid, Ʒumur flan roly ojnajьb, ɵzunə və atasьna lə'nət okytmaga razь olmadьklarь uçun, Jezidin və koʒynynyn rollarь jerdə kalmьʒdь.

Mirzə - Ismajьl subh tezdən quçələrə duʒub, Jezid axtarьrdь, hər qəsə uz dytdysa ʒiələrdən heç qəs razь olmadь. Nihajət əlacsьz kalьb, ɵzƣə millətdən tapmaga karar verdi. Komʒylarьndaqь ləzƣi Abdyllahь çagьrьb, iqi manata Jezid olmaga razь elədi. Zyrnaçь Krikor ilə dumbəqçi Vartanь dəxi hərəsini manat jarьma danьʒьb sɵz aldь.

Sejid Əli aga zahirdə ʒəbeh dəstəƣahьna heç karʒьrdьsa da ancak xəlvətcə mirzə - Ismajьl ilə ʒəriq idi. Aʒyra ƣunu hər məsçiddə axьrьncь ʒəbehi ƣɵstərəndən sonra camaatdan pyl jьgьlьrdь. Sejid Əli - aga da pyl jьgьlan zaman çok qɵməq edərdi. O, həmiʒə ə'janlar ilə barabar bir jerdə otyryb və hər ʒəbehdə də isbati - vucyd elərdi. Pyl toplananda, sejid Əli-aga hamьdan əvvəl ɵzu on manat verərdi. Ə'janlar, tacirlər və sajirləri də ona

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

baxьb, pyly çok verirdilər. Aşyranьn ƣecəsi isə hakkь - hesab ƣөrulurdu. Rol ojnajanlarьn hrəsinə beş - uç manat verib, jola salardьlar. Jerdə kalanьnь isə mirzə - Ismajьl ilə sejid Əli - aga bөluşdururdulər. Bynyn uçun də, sejid Əli-aga həmişə mənbərdə və sajir jerlərdə şəbeh çьkarmagьn nəfinə ƣuclu təbligat aparardь. Hər il şəbeh dəstəƣahьndan ən azь beş juz manat Aganьn cibişdanьna daxil olyrdy.

Şəbeh hazьrlьgь kytarmakda idi. Minarənin ustundən Cabrajьlьn endirilməsi uçun karkara asьlmьşdь. By ƣun qərbala vək'əsinin ƣyja ətraflь ƣөstərilməsi uçun təntənəli bir tamaşa duzəldilməqdə idi, mirzə - Ismajьl da by jolda butun rezissorlyk kuvvəsini sərf etmişdi.

Əvvəlcə bir munacat verildi. By camaatьn jerlərini dytmasь və şəbeh başlanacagьnьn işarəsi idi. Camaatdan bə'zisi kabakda, beş - altь çərƣə kyry dөşəmə daşьn ustundə otyrdy; dallalarьndan bir neçə çərƣə də ajak ustundə dyrdylar. Sejid Əli - aga, Hejdər - bəj və bir çok bəj, xan, tacir və varlьlar bir tərəfdə qursulərin ustundə otyrmyşdylar. Bir tərəfdə, qişilərdən ajrьca beş altь juz arvad uzlərini burujub əjləşmişdilər, məscid damьnьn ustu dəxi dөrt tərəfdən arvadlar ilə ihatə olynmyşdy. Aşagьdan jykarьja ƣөz - kaş eləjib alma və şirni tollajan cavanlar və jykarьdan aşaga ƣulumsəjən arvadlar dəxi nəzərə çarpьrdьlar. Məşhyr laglagьlardan Şьlьg - Ismajьl və muftəxorlyk və arvad dallalagьnda şөhrət tapmьş mir Həsən - aga mudiri - məsyl oldyklarь uçun, əllərində dəjənəq, o tərəf by tərəfə ƣəzinib, jer ƣөstərib, nizam saklajьrdьlar və hərdən bir də agalarьn өtyrdyklarь jerə tərəf jөnələn fəkirləri dajandьrьb «aj qəpəq ogly jerini tanь!» dejə ƣeri kajtarьb kavьrdьlar. Tacir, bəj və agalara qursu tapьb ƣətirirdilər. Məscidin kapьsьnda «şor noxyd» və şirnijjat satanlarьn şejlərindən də nəxunəq elədiqləri uçun agzьlarь da həmişə ƣөvşəjirdi.

Munacatdan sonra butun şəbehçilər dəstə ilə duzulub kabakda da kьz paltarьnda Səqinə və Ərys rollarь ojnajan iqi yşak cьrьltьlь səs ilə okyja-okyja ƣəlib, taxtьn ustunə çьkdьlar. Ləzƣi Abdyllah Fəratьn karaylçysynyn rolyny ojnadьgь uçun teştin qanarьnda kojyldy. Şumur rolyny, adam tapьlmadьgьndan mirzə - Ismajьl өzu ojnajьrdь. Krikor ilə Vartan da onyn koşyny idi.

Imam rolyny ojnajan hacь molla - Məmməd Şatьr ogly muqaləməjə başladь. Əlindəqi qagьza ejnəqli ƣөzlərini zilləjib, şejirləri də jalan janlьş okyjyrdy. Qulsum roly ojnajan şaş - Rə-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

him də, byrnynyn ustundən bagladьgь nəziq jajlьgьn altьndan bьg və sakkalь ƣərunduju halda, imama cavab verib okyjarqən, səsi o kədər nahamvar idi qi, lap dana qibi bər - bər bəjururdu. Səzlər katma karьʒьk,syallar da o kədər çarpaʒьk idi qi,lap dikkətlə kylak asan olsa idi belə bir ʒej anlaja bilməzdi.Camaat da ancak qi bircə by səslərin ygyltysyny eʒidib nə səbəbə nə uçun və nədən ətru bilə bilmədiqləri halda adet uzrə həqur-həqur aglaʒьrdь.

Sysyzlyk barəsində bir neçə dəkikə okyʒandan sonra Furat çajьna ƣedib sy ƣətirməq lazьm idi. Karabag koçysy formasьnda ƣejinmiʒ Əli - Əqbər çijninə də bir tylyx salьb, sy ƣətirməq uçun mejdana ƣetdi. Teʒtin janьna çatьb, on dəkikə anlaʒьlmaz ʒejlər okyjandan sonra sy istədi. Abdyllah ƣəzunu mirzə-Ismajьla diqib, o da «jok» iʒarəsini verdiqdə istər istəməz bir hal ilə:

«Can gardaʒ olmaz» dejib sy vermədi. Əli-Əqbərdən sonra Kasьm mejdana ƣəldi,sy istədi. Abdyllah jenə də ƣəzunu mirzə Ismajьla çəndərib jok, iʒarəsini ƣərub:

«Can gardaʒ sənə də olmaz» dejib rədd etdi. Biçara ləzƣi sysyz adamlara nə uçun sy verilmədijinə və by hərəqətin kanyn və insanijjətə xilaf oldygy uçun çok darьlьrdь və hərdən bir də altdan - altdan mirzə-Ismajьla pis-pis bakьb, dodagьnьn altьnda da mьrьldajьb səjurdu.

By dəfə imam, (jə'ni Ʒatьr ogly molla-Məmməd) əhli-bejtini vida' etməq bahanasь ilə hamь ilə ƣəruʒub kycagьnda da zьr-zьr zьrьldajan bir sud-əmər yʒak mejdana ƣəldi. Jarьm saat kədər mьzьldaja - mьzьldaja okydykdan sonra, Abdyllahdan sy istədi. Abdyllah jenə də mirzə-Ismajьlьn uzunə bakdь, rədd iʒarəsini ƣəruncə hersi baʒьna vyrdy, hiddətləndi və daha səbr edə bilməjib, parçь sy ilə doldyryb imama yzadarak:

— Can gardaʒ mən bajakdan sizə sy verəcəjdim, ancak by kopəq ogly mirza-Ismajьl gojmazdь!»

dejincə ƣyryltyly bir kəhkəhə kopdy. Imdijə qibi həqurtu ilə aglaʒan camaat imdi kahkahla ƣulməjə baʒladь. Məclis pozyldy və hər jandan haj-quj səsi ycaldь!

- «Aj sag ol ləzƣi, gejrətin var!» dejə hər tərəfdən kьʒkьrtьlar eʒidilirdi. Mirzə-Ismajьl ləzƣijə bir neçə kapaz vyryb kovdy. Ʒьlьg-Ismajьl və mir-Həsən aga da camaatь saqit eləməq uçun çalьʒьrdьlar:

- Aj qəpəq-yʒagь ƣulməjin ƣunahdьr, imam tə'zijəsidir!

Ancak qi, camaatь ƣuc-bəla ilə sysdyra bildilər.

Saqitliq oldy. Ʒəbehin haradan baʒlanьb, harada kyrtaracagь mə'lym dejildi. Hər nə təhər oldysa, ƣəstərilən tamaʒanьn

hissələrinin arasında heç bir rabitə jokdy. Imdi də (nə uçun, nədən otru?) firənq roly ojnajan mejdana gəlməli idi qi, taxtın altında kyrt dərisinə bırunmuʒ, ʒir roly ojnajan Mırıg-Kənbər də çıkıb onyn kabagını qəssin.

Firənq rolyny, mirzə-Ismajılın bəjuq ogly mirzə-Səfər ojnajırdı. Bynyn muəjjən sənəti və iʒi jok idi. Məhərrəmliqdə ʒəbeh çıkardardı, mərsijə dejərdi, dya zad da jazardı və tiatroda da jeri duʒəndə artistliq edərdi. Hələ byndan baʒka bərq millətpərəst idi, hər janda «millət vaj» dejib bagırardı, amma əzu isə əz gununə aglamazdı. Ilin jarı hissəsini arvad yʒakları jarım ac bir halda gun qeçirərdilər.

Mirzə-Səfər jatanda çok bərq jykyja gedərdi və ony ajıltmak uçun gərəq ajagının altını kıdıklaja idin. By gun dəxi mirzə-Səfər ʒəbeh paltarını gejinib, hazır olandan sonra rol qagızını qəmərinə takıb kılıncı da kınından çıkardıb, baʒının al-Səfərin jatdıgını və ojandırmak da mumqun olmadıgını Mirzətına kojyb, yzanıb dincəlməq istərqən, jyky aparmıʒdı. Mirzə Ismajıla xəbər verdilər. O, dəxi cəld hucrəjə gedib onyn çəqməsinin bir tajını çıkardıb adəti uzrə ajagının altını kıdıglajıb ojandırdı:

- «Dyr qəpəq ogly sənin vaktındır!» dejib ajaga kaldırdı. Mirzə Səfər də dəli qibi jerindən kalkıb bir baʒ məscidin ortasına jənəldi. Kılınc və çəqmənin bir tajı da hucrədə kaldı. Mirzə-Səfər mejdana jetiʒən qibi, əzbərdən bildiji parçaları okyjyrdy və əllərini də ciblərinə salıb, ojan by janını təquʒdurub rol qagızını aktarırdı. Byny gərən mirzə-Ismajıl bərqdən kıʒkırdı:

— Aj qəpəq ogly muqaləməni qəmərinə sancmısan!

Mirza-Ismajil muqaləməni qəmərindən çıkarıb, ogymaga baʒladı. By halda taxtın altından ʒir çıkanda mirzə - Səfər kılıncı çıkartmak uçun əlini belinə atdı. Əli boʒa qeçdi. Təlxəqlərdən birisi bir fit çaldı, və bir neçəsi də:

— «Aj gedə mirzə - Səfər, koj jerinə, əl-ajagını qəsər!» dejib bagırdılar. Camaat jenə də bərqdən guluʒdu və ancak qi, bir neçə dəkikədən sonra saqitliq bərpa edildi.

Byndan sonra Cəbrajıl gəlməli idi, minarənin ustundən Cəbrajılı qəndir ilə endirməjə baʒladılar. Cəbrajıl da okyja-okyja və gyja yçan qibi qagızdan kajırılmıʒ və arkasına tiqilmiʒ kanadlarını tərpədə-tərpədə enirdi. Hələ jerə çatmaga uç dərt sazın kalmıʒdı qi, birdən birə qəndirmi kırıldı ja-da qəndiri sallajanmı qəndiri boʒladı? Hər nə isə zavallı Cəbrajıl əlejjus-səlam qəllə-majallak havdan jerə gəlib, duz Lejla roly ojnajan Kahraman qiʒinin təpəsinə duʒdu. Jenə camaat bir-birinə ka-

rьʒdь, haj-quj duʒdu və mudiri - məs'yllarьn himmətləri ilə jenə də camaat saqit edilib, kol-kьlçasь kьrьlmьʒ Cəbrajьl və beli sьnmьʒ Kahrman qiʒi də xəstaxanaja ƣɵndərildilər.

Əli Əqbər mejdana ƣetməli oldy. Onyn rəʒadəti və ʒahadəti ƣɵstəriləcəqdi. Baʒь qəsiləcəji zaman kan təqulməsini ƣɵstərməq və dogrydan da baʒьnьn qəsildijinə camaatь ьnandьrmak uçun inəq bagьrsagьna kьrmьzь sy doldyryb onyn bogazьna baglamьʒdьlar.

Çəp—Tagь, həmiʒəqi qibi, by ƣun də Əli-Əqbər roly ojnajьrdь. Taxtdan enib, mejdana ƣəldi, Mirzə-Ismajьl Krikor və Vartdandan ibarət olan Jezid ordysyna okyja-okyja nəsihət eləməjə baʒlajarak, onlarьn zylymlarьnь bir bir sajьrdь.

Ətrafda bir neçə də dagьstanlьlar dyryb, tamaʒa edirdilər. Hamьnьn aglamagьnь ƣɵrduqdə by jazьklar da (bir ʒəhərə ƣirdin, ƣɵrdun hamь qor,sən də qor) aglamsьnьrdьlar.Dagьstanlьlardan birisi çok hiddətlənirdi. Ƣyja qi, onyn da ʒiəliq damarь dytyb, imamlara bir husnu-rəgbət və Jezid koʒynyna da bəjuq nifrət bəslədijinə ƣɵrə, əli xançalьn dəstəsində hər dəkikə hucyma hazьr idi.

Çəp-Tagь sɵzlərini ala jarьmçьk okyjyb, kyrtardьkdan və Jezid koʒynynyn da numajəndəsi olan mirzə-Ismajьlьn acьklь cavabьndan sonra, iʒ davaja muncər oldy. Mirzə-Ismajьl ɵz Krikor və Vartanь ilə barabar ona hucym etdilər. Beʒ dəkikə vyryʒmadan sonra, nihajət çəp-Tagьnь dytyb kojyn qibi jerə jьkdьlar, Krikor ilə Vartan onyn əl-ajagьnь bərq-bərq dytdylar. Mirzə Ismajьl da adi sallag qibi xançalь çəqib, onyn baʒьnь qəsməji ƣɵstərməq uçun, bogazьna sarьnmьʒ bagьrsaklarь qəsdi, kan fiʒkrьb akdь.

By halda «vah-vah kopəq ogly ɵldurdu» dejə dagьstanlьnьn bagьrtьsь eʒidildi və əlində xançal mirzə-Ismajьlьn ustunə atьldьgь ƣɵrundu. Mirzə-Ismajьl kaçdь. Dagьstanlь da onyn dalьnca kovmaga baʒlajьb «aj-haraj kojmajьn!» bagьran mirzə-Ismajьlь məscidi dɵrt dolandьrьrdь.....

Nihajət bir neçə adam dagьstanlьnьn dalьnca duʒub ony əjləndirdilər və mətləbi baʒa salьb, adamьn ɵldurulmədijini, ancak bagьrsagьn qəsilib, kьrmьzь sy akьldьgьnь anladandan sonra mirzə-Ismajьlьn canьnь kyrtardьlar.

Ʒьlьg-Ismajьl və sejid Həsən-aga çok çalьʒьb və camaata o qi, var səjduqdən sonra ancak qi, camaatь bir təhər saqit edə bildilər. Sejid Əli-aga ʒəbihin belə xarab olmasьndan çok dilxor olmyʒdy. «By ƣunqu ʒəbeh baʒ dytmadь, tez kyrtar» sьfarьʒьnь

mirzə-Ismajlla qəndərdi, o da son pərdə olarak Həzrət-Abbas ilə Maridin davasını qəstərdi...

Tirjəqi-Həsən Həzrət-Abbas və dumbəqçı Vartan qirvə də Marid idi. Kılınclarını sıjırıb, kalkanlarını çəqib, davaja başladılar. Tirjəqi-Həsən by qun nəз'ədən etru jarım bytylka arak içdijinə qərə qefi qəq idi. Ona qərə də, rəзadət qəstərməq uçun, çok зiddətlə dava eləjib, jazık Vartan qirvənin bazı demirdi, cəmdəji demirdi, harası qəlirdisə зıgıjırdı. Vartan qirvə axırda tənqə qəlib kıзkırdı:

—Ada qəpəq ogly bazıma vyrma galxana vyr!

Tirjəqi-Həsən isə heç də vecinə almajıb, kılınc zərbələrini dalbadal endirirdi. Axırda Vartan qirvə də acıklandı, o da Həsəni qucu oldykca, tapdamaga baзladı. Bynların yryзmaları kajdalıca bir vyryзma oldy. Hərəsi bir neçə jerindən jaralandılar. Mirzə-Ismajlın «aj qədə bəsdır; aj qədə bəsdir!» bagırmasına heç birisi əhəmmijət vermədi. Nihajət camaat hamı ajaga kalkdı. Kılıncın korkysyndan heç qəs araja qirə bilmədi. Axırda pristav və karadavojlar, tapançaları çəqib araja qirdilər və tapança hədəsi ilə by iqi Qarbala dyзmanlarını quc-bəla ilə ajırdılar.

Mir Həsən-aga camaatı saqit eləməjə çalıзarak «otyryn qəpəq yзagı! Atana lə'nət aj imamın tə'zijəsinə pərxaзlık salan!» dejə bagırırdı.

Daha camaatı saklamak mumqun olmadı. Hamı biri-birinə karıзdı. Hər jandan bagırırdılar:-qəpəq ogly erməni, dogrydan da mysyrmanı eldururdu.

—Aj by ermənilərin məssəbini.... bynlar imamı da eldurərlər.

Pristav, karadavojlar və ak-sakkallar çok çətinliq ilə Vartanı parçalamak istəjən gejrətli зijələri dagıtdılar. Jaralı Vartanı da bəjuq muhafəzə altında xəstəxanaja qəndərdilər.

Vartan da səjə-səjə dejirdi:

- Bir də Jezid olanın atasına lənət, ezunuzə Jezid tapın.

Tirjəqi-Həsən də agır jaralanmıзdı. Amma o xəstəxanaja qetmədi. Jaralarını oradaca sarıjanda uzunu çamaata dytyb dejirdi.

Kardaзlar qərdunuzmu? By məssəbsiz erməni məni dogrydan da eldurəcəq idi.....

Xalk dagılıb qetməjə baзladı. Sejid Əli-aga da зəbehin baз dytmamasından pərt olyb və mirzə-Ismajıla səjə-səjə evinə qetdi.

Camaatın məsciddən çıkması da bəjuq kijamət idi. Biri-bi-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

rini basa-basa, itələjə-itələjə, əzə-əzə, hamı, tez bajıra çıkmaga tələsirdi. Bir neçə hamilə arvadların by basa-basda karınları, tapdalandıgı uçun yʒak saldılar. Bir neçə yʒaklar ajak altında kalıb, kol-kabırgaları kırıldı. Beʒ-on adam da savaʒıb, biri-birinin baʒını jardılar.

Kız kaçırtmak istəjənlər uçun də heç belə firsət ələ duʒməzdi. Məscidin kapısından bir az qanarda dyryb, kaçırdacakları kızın çıkmasını ƣөzlujurdulər. Kız çıkan qibi, o saat bir neçə cavan basmarlajıb, fajtona basırdılar və çıgırda-çıgırda ƣөturub ƣedirdilər. Kızların ata-kardaʒları və kohymları da kız kaçıranların dalınca duʒurdulər. Bə'zən by səbəbə bөjuq atıʒma baʒlanırdı və hər tərəfdən bir neçə adam өlub, bir neçəsi də jaralanırdı. Bynyn nəticəsi olarak kan dyʒmançılıgı tөrəjib bir çok nəsillər, illər və bəlqə də on illərcə dyʒmançılık edib, biri-birini өldurub, tələf eləməjə çalıʒırdılar.

Sejid Əli-aga çok jararlı adam idi. Həmiʒə camaatın kejdinə kalmakla barabar, өz xejir-ʒərini də çok jaxʒı anlardı. Aga, hər bir cəhətdən hөqumətə də qөməq eləjirdi. Onyn, polis mudirinin, gybernatoryn janına, hətta zandarma idarəsinə də ƣet-ƣəli var idi. Azından həftədə bir dəfə onların janına və iqi ƣundə bir pristavın janına ƣedərdi. Hər qəs də soryʒsa idi «musəlman kardaʒların iʒləri uçun ƣedirəm nə eləjim by mənim borcymdyr» dejib, xalkı aldadardı. Əslində isə sejid Əli-aga bir ʒipijon və bir xəfijə roly ojnajırdı; «Təzə məzhəb» adlandırdıgı turq ƣənclərini hər vasitə ilə olyrsa olsyn ƣirə verib həbs və surƣun etdirərdi. Camaat arasında da biçaraları lap ƣunahsiz dytyb surƣun elədilər, allah by zalım hөqumətin çarxını çөjursun dejə hajıfslanırdı. Sejid Əli-aganın uç arvadı evində var idi. Ətrafda da beʒ-on sigəsi olardı. Bynlardan baʒka mө'min adamlardan da bir çoky kızlarını atası sejid-Cavada dejən qibi sejid Əli-agaja da, nəzir dejərdilər və by nəzir dejilmiʒ kızlar da on jaʒına çatar-çatmaz, həmiʒə bəzəndirilib Aganın evinə ƣөndərilərdi, Aga da bir il, iqi il eʒk və məhəbbət edib by kızları evində «ana bacı» qibi saklajandan sonra istədiji adamlara ərə verərdi. Ancak Aga ərə verdiji by kızların çokysy ƣəlin ƣedən ƣecənin sabahısı atalarının evlərinə kajıdırdılar. Bə'zləri də heç kajıtmajıb əlli-ajaklı jok olyrdy. By jok olanlardan bə'zlərinin mejitlərini sy kyjysyndan, bə'zlərinin çajdan və bə'zlərini də ʒəhərin qanarından tapırdılar. Ancak by cinajətlərin mukəssiri həmiʒə өrtulu kalırdı. Qimsə by barədə cınkırını da çəqmirdi.

Sejid Əli-aga həmiʒə rəfahətlə jaʒajırdı. Onyn evində hər ʒej hazır idi. Taxılı, jagı, pəndiri, paltarlıgı hər bir ʒeji muftə

ƣəlirdi. O heç bir ʒejə bir kəpiq xarclamazdь. Xərmən ustu atь minib, qəntlərdən zəqat jьƣьrdь. Evinin xɵrəjindən baʒka ən azь juz pyt da taxьl satardь. Oryclyk və məhərrəm baʒlananda da hər qəs ɵz məkdyrynca agaja hɵrmət elərdi. Bajramda isə duqənçilər, tacirlər, bəjlər, xanlar hər qəs ɵz mətaьndan ja-inqi pyl sejid Aganьn evinə ƣɵndərirlərdi.

Koçylar lotylarьn da sejid Əli-aga ilə aralarь saz idi. Onlarьn da iʒlərinə jarajьrdь. Bir adamь ɵldurtməq hazьrlьgь, həmiʒə onyn evində olardь. Aganьn by ɵlumə fətva verməsi də muftə dejildi. Bir neçə juz manat aganьn cibinə ƣirməmiʒ olmazdь.

Sejid Əli-aga bircə ƣun də olsyn içƣisiz kalmazdь. Həmiʒə ʒkafьnda çaxьrь, aragь və konjakь olardь. Jeməji jalьnьz jejərdi və istədiji kədər də içib, mərsijə məʒki adь ilə səsini baʒьna atьb ankьrardь.

Sejid Əli-aganьn bircə dərdi var idi qi, ona da by il çara tapьb arzьsьna çatmьʒdь. Komʒylarьndaqь nalbənd-Kasьmьn ƣɵzəl bir arvadь var idi. Aganьn çokdan ona ƣɵzu duʒmuʒdu. Bir çok fiqirdən sonra koçylardan bir neçəsini çagьrьb, məsləhətləʒdi və nalbənd-Kasьmьn tələf edilməsini onlarьn bojnyna kojdy. Bir ƣun,ƣunun ƣun orta çagь nalbənd-Kasьmь bazarьn ortasьnda vyryb ɵldurdulər. Uç aj sonra da «dyl arvaddьr ac, sahьbsьz kalьb nə eləjim» dejə Sejid Əli-aga nalbənd Kasьmьn arvadьnь sigə elədi.

Sejid Əli-aga məscidin də mutəvəllisi mulq və malьna bakan idi. Məscidin bir çok əqin jerləri, baglarь duqənləri və qarvansaralarь var idi. Onlarь istədiji adamlara icarəjə verirdi, və bynlarьn ƣəliri də sejid Əli-aganьn əlindən ƣəlib ƣetdiji uçun, ajda juz manat maaʒ almakla barabar ajda iqi juz manat da cibləjirdi. Vəbalь dejənlərin bojnyna dejirdilər qi: sejid Əli-aganьn ən azь kьrk beʒ min manat nagd pyly var:

Aʒyra ƣunu oldy. Subh tezdən hamь hazьrlaʒmaga baʒladь, qəfənlər, xançallar, kьlьnclar, qəcavələr, zəncirlər, nə'ʒlər, dəvələr, əsirlər, atlar, ehsanlar və sajir hazьrlьklar ƣɵrulurdu.

Sejid Əli-aga, aʒyra ƣunu butun ɵzundən çьkardь. Əmmaməsini koltygyna vyryb, uzunə də palçьk surtub jalandan aglaja-aglaja ajak-jalьn baʒ açьk, dəstənin kabagьna duʒərdi. Ag qɵjnəqləri tərgib edib, zəncir vyranlara da dya eləjirdi.

By il aʒyra çok ƣyryltyly qeçdi. Ata-analarь juzlərcə sudəmər yʒaklarь baʒlarьnь dəlləq çərtməq uçun ƣətirmiʒdilər. Baʒ jaranlarьn sajь min nəfərdən çok idi. Tamaʒaja ƣələn arvadlar və kьzlarьn ʒevki onlarь elə ƣɵturmuʒdi qi, onlarьn karʒьsьndan qeçəndə hamьsь elə ʒevk və həvəs ilə baʒlarьnь jarьrdьlar

qi: bynlardan on dɵrt nəfəri oradaca ɵldu. Otyz nəfərinin də xəstəxanada canlarь çьkdь. Iqi juz nəfərdən artьk da ɵmurluq xəstə olyb kaldьlar. Rustəm xanьn (Zulcənah) bəzənmiʒ atь xam oldygyndan ʒьllaga kalkьb, uç-dɵrt arvad və bir neçə yʒak ajaklajьb əzdi. On-on beʒ adam məscid damьndan jьkьlьb ɵldulər. Camaat məscidlərdən çьkanda, dokkyz nəfər yʒak ajak altьnda kalьb əzildi. Dəstəbazlьk ustundə iqi dəstə dava edəndə xançal və agac iʒə duʒub hər tərəfdən uç dɵrt adam ɵlub, və əllidən jukarь da jaralandь. Kasьm qiʒinin ogly Məmmədi və joldaʒь Məhsunu «siz babьsьnьz, tə'zijəjə ꞡulursunuz,» dejə oradaca ag qɵjnəqlilər xancal ilə dogradьlar. Juz nəfərdən artьk adamlarьn ciblәri sojylyb, pyllarь ꞡetdi. Arvad- yʒaklarьn hamьsь tamaʒaja ꞡəldiqləri uçun, sahibsiz kalmьʒ evlərdən bəlqə iqi juzunu ogrylar sojyb apardьlar. On beʒə qibi kьzlarь ꞡɵturub kaçьrdьlar. Qabla-Gylam və məʒhədi-Kədimdə yʒak zorladьklarь uçun, dytylyb dystak oldylar. Ɵzꞡənin kьz və arvadlarьna ꞡɵz-kaʒ eləjib dolaʒanlardan da jeddi-səqqiz adam əldə ɵldu. Yʒagь olmak uçun bəzənmiʒ atlarьn karnьnьn altьndan qeçəndə atlar urqub bir çok arvadlarь tapdadьlar.

Bynlarьn hamьsь qanara, Sejid Əli-aga by ꞡun kьjamat elədi. Dya dəstələrinin kabagьna duʒdu, munacat verdi, nevhə okydy, dya elədi və nihajət də bɵjuq məscidin duz ortasьnda. birdənbirə qursunun ustunə çьkьb kьʒkьrdь:

—Camaat by ꞡun imama ehsan verməq ꞡunudur. Mən uç nəfər dyl arvad tanьjьram qi, hər birisinin on-on iqi balasь var. Evdə xapan kalьb aclarьndan ɵlurlər, qim nə verirsə versin! Verin allah sizə versin»!

Aganьn hər fьrьldagьna inanan camaat pyly zibil qibi tɵqdulər. On dəkikə çəqmədi qi, sejid Əli-aganьn dəstmalьna altь juz manata qibi pyl jьgьldь. Sejid Əli-aganьn dediji dyl arvadlar, onyn həjətində ꞡəziʒən uç dənə janь balalь tojyklarь oldygyny sonralar da mənə sɵjlədilər.

By ꞡun sejid Əli-aganь bəlqə juz jerə konak çagьrmьʒdьlar. By ꞡun hamь imama ehsan verirdi. Hər qəs tanьʒьnь və kohymyny konak çagьrmьʒdь. Ehsanlar olan jerlərdə bir nəfər də fəkir ꞡɵrməq olmazdь. Hamьsь agalar, tacirlər, bəjlər, xanlar və mollalar idi. Ꞡələn dilənçijə də «allah versin!» dejə jola salьrdьlar. By ꞡun mollalar, mərsijəxanlar, nevhəxanlar və bynlarьn həm sənətləri imamьn ehsanьna olarak hərəsi beʒ-altь ehsan jerində bogazlarьna çьkьncaja kədər jedilər.

Ehsanlar jejildi, tox karьnlar daha da ʒiʒdi, ɵlən ɵldu, pyllar xarclandь, kьzlar kaçьrьldь, kol-kьlçalar ʒiqəst oldy, baʒlar ja-

rьldь, ƣɵzlər aglamakdan joryldy, ƣecə oldy tə'zijə də kyrtardь. Juzlərcə evlərdə «bala vaj, ata vaj, kardaʒ vaj!» səsləri, ahnalalarь ƣɵjə ycalьrdь. Ancak bynyn hamьsьndan mənfəət ƣɵturən qimlər oldy?

By zamanda, sejid Əli-aga və mirzə-Ismajьl ʒəbeh mədaxilinin hakkь-hesabьna məʒgyl idilər. Hər bir xarc məsarif çьkьlandan sonra min beʒ juz manat xalis mənfəət kaldь. Sejid Əli-aga mirzə-Ismajьlьn pajьnь verib, jola salandan sonra ɵz hakkь-hesabьnь ƣɵrməjə baʒladь:

Ʒəhər məscidindən jeddi juz əlli manat; Hacь Əli məscidindən beʒ juz manat kьrk kəpiq; Bɵjuq-məsciddən jeddi juz ijirmi iqi manat bir abasь; Hacь Həsən təqjəsindən uç juz on manat iqi ʒahь; Iranlьlar təqjəsindən uç juz ijirmi beʒ manat; imam nəziri altь juz manat; ʒəbehdən jeddi juz əlli manat; jetim yʒaklarьn adlarьna jьgьlan pyllar altь juz manat; cəmi dɵrt min beʒ juz əlli jeddi manat jetmiʒ kəpiq.

Kadanь alьm aj Jezid!...... jejim aj ʒumur! Siz Husejni ɵldurməsə idiniz mən by pyllarь haradan kazana biləcəqdim?

Sejid Əli-aga pyllarь sandьga kojyb, bagladьkdan sonra ʒejlərin hesabьnь etməjə baʒladь:

Kənd on beʒ qəllə, çaj 35 ƣirvənqə, kojyn 12 dənə, kyzy 20 dənə; bygda 130 pyt, mahьd və sajьr parçalar 200 arʒьn, tojyk cucə 150 dənə....

By halda kapь açьlьb və karavaʒ Sənəmin baʒь içəri yzanьb dedi:

- Aga! by ƣun baʒьnь çapan komʒymyz pinəçi-Qərim can ustədir, dejirlər Aga zəhmət çəqib, ƣəlib bir Kyran okysyn.

—Ƣet de qi, Aga bərq azarlajьb jatьr, dejə Sejid Əli-aga jenə də ɵz hakkь-hesabьnda davam elədi.

Ʒəhərdə Sejid Əli-agadan baʒka ajrь mollalar da vardь. Bynlardan: molla Əli-Əqbər, molla-Hənifə, molla-Kasьm və molla-Abas ən sajьlanlardan idi.

Mollalarьn biri birini sevmədiqləri mə'lymdyr. Bynlar camaatьn ən baxьl və darƣɵz sьnьfьdьr. Mollalarьn Sejid Əli-aganь ƣɵrəsi ƣɵzləri jok idi. Hər janda, hər məclisdə və hər jerdə, onyn pislijini danьʒьb, onyn ejiblərini jajьrdьlar. Ancak, sejid Əli-aganьn nufyzy bɵjuq oldygy uçun bir ʒej bacara bilmirdilər, çunqu ʒəhərin adlь koçylarь və onlarьn da hurmətini saklajan tacirlər və ə'janlar Aganьn tərəfində idilər. Sejid Əli-aganьn ɵz dedliji qibi «fələq qimini endirər, qimini kaldьrar,» sɵzləri Aganьn hakkьnda da jerini dytdy.

Ƣunlərin bir ƣunundə, Aga, elə bir bɵjuq sijasətsizliq elədi

qi, onyn ycyndan da illər yzyny camaatь sojyb, jediqlərinin hamьsь butunluqcə byrnyndan ƣəlib təquldu. Sejid Əli-aga həmiзə pyllarьnь tacirlərə və e'tibarlь ə'janlara sələmə verirdi və bir az da həmiзə evdə sandьgьnda saklardь. Koçylardan ehtijat etdiji uçun, həmiзə onlarьn janlarьnda aglajьb sьzьldardьsa da ancak jenə də boз jola salmajьb sələmsiz flansьz bir az pyl borc verərdi və byvasitə ilə də onlarь həmiзə əldə saklardь. Bir ƣun məзhyr koçylardan məзhədi Məmməd, sejid Əli-aganьn janьna ƣəlib və çok lazьm oldygy uçun uç min manat borc istədi. Məзhədi Məmməd ɵzu də az varlь dejildi. O, butun koçylarьn hamьsьndan varlь idi. Uzum baglarь, duqənləri, qarvansarasь və sajir mulqləri vardь. Ticarəti də qi, koçy oldygy uçun həmiзə tərəkkidə idi. By mal devləti də tamam, koçylykdan, adam ɵldurtməqdən və ogyrlykdan kazandьgь sejid Əli-agaja dəxi çok jaxзь mə'lym idi. Ancak jenə də onyn koçylygyndan ehtijat eləjib ona çokly pyl və xarc verməqdən bojyn kaçьrardь. By dəfə aga, uç min manat adь eзidən qibi dəli oldy və bir koçyja by kədər pylyn verilməsini heç də munasib ƣɵrunujub «bəlqə vermədi və camaata da mənim sirrimi açdь» xəjalь ilə dedi:

- Canab məзhədi Məmməd, aga, bəndənizdə o kədər pyl nə kajьrьr qi, sizə də kərzulhəsənə verəm.

Məзhədi Məmməd ƣulumsunub dedi:

- Aga sən qimə ƣələq ƣəlirsən! Sənin əlli min manat nagd pyla kuvvən çatdьgьnь mən jaxзь bilirəm. By ƣun mənə uç min manat borc verməlisən, vəssəlam!

Aganьn az kaldь qi, dili dytylsyn və aglamsьnarak jalvara-jalvara jaltaklanmaga baзladь:

—Baзьna dɵnum məзhədi Məmməd aga, sənin hɵrmətin mənim janьmda hamьdan artьkdьr. Qaз mənim beз min manatьm ola idi hamьsьnь da sənə kyrban eləjə idim. Sənin canьn uçun dogry sɵzumdur. Imdi var jok ancak beз juz manatьm var, o da sənə kyrbandьr.

Məзhədi Məmməd, hiləni ƣɵzəlcə anlajьrdь, ona ƣɵrə də e'tinasьz bir halda dedi:

- Aga, uç min manat lazьmdьr, vəssəlam.

- Haradan alьm? Varьm ancak beз juzdur.

- Bəs qabla-Abas Əlijə nijə dɵrt min mant veribsən? Elə bilirsən mən bilmirəm, hələ ɵzu də tumənə altь зahь ilə baзka adamlara da iqi uç minlərlə veribsən, hamьsьnь bilirəm.

Sejid Əli-aga lap ɵzunu itirdi və heç bir təhər ilə məзhədidən can kyrtara bilməjəcəjini duзunub dedi:

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

— Məзhədi! Lap dogrysyny dejim qi, qetdijin gərib imam Riza ḣakkı, var jok iqi min manat evdə pylym var zəhmət çəqin axзam evdə verim. Həzrət Abbas hakkı, artık jokymdyr.

- Uç mindən bircə kəpiqdə əjsiq olsa lazım dejil.

Sejid Əli-aga isə bir kəpiqdə artık verməməji kət elədiji uçun, kəti syrətdə dedi:

—Iqi minim var, artık jokdyr!

Məзhədi Məmməd, Sejid Əli-aganın belə ciddi rədd cavabını verəcəjini heç də qozləmədiji uçun, çok pərt oldysa da zahirə çıkartmajıb jymyзak bir səslə dedi:

— Nə eləməq? Qedib ozqələrdən taparam!

By sozlərdən sonra məзhədi Məmməd xydahafiz eləjib qetdi və Sejid Əli-aga da rahat nəfəs aldı.

Məзhədi Məmməd ən məзhyr koçylardan olmakla barabar çok qinli, ədavət saklajan mırdar təbiətli, xəsis və rəhimsiz bir adam idi. Sejid Əli-aganın janından çıkandan sonra, Aganın by hərəqəti ony cin atına mindirirdi. Ona qorə də çokdan bəri baзına and içdiji və həmiзə hormətini sakladıgı by sejid Agaja nə qibi cəza verməji duзunə-duзunə evlərinə qedirdi. Məзhədi Məmmədə hər qəs by qun bir az dikkət etsə idi qozlərinin, əllərinin titrədijini və diзlərini kıcadıgını qorə bilərdi. Məзhədi Məmməd evlərinə çatan qibi adam qondərib jakın adamlarından jeddi-səqqiz nəfər çagırtdırıb, məxfi bir iз barəsində onlarla yzyn-yzadı, məsləhətləзdi.....

hər qecə, adəti uzrə Sejid Əli-aga qundəliq qəlir-çıkarını hesab edib və mevcyd sərmajəsini joklar idi. Pylları sajar və muajənə edərdi. Sonra da kapı-bacanı mohqəm baglajıb jatardı. By qecə də adəti uzrə hakkı-hesabına bakıb, mevcyd parası olan altı min juz manatı və bir jıgın vəqsilləri qozdən qeçirdiqdən sonra sandıga kojyb bagladı və açarını da balıзının altına kojyb, sojyndy və çıragı da qeçirdib jatdı.

Sejid Əli-aga pylları sajıb veqselləri muajənə edərqən, bajırdan iqi qoz ony izləjirdi. By qozlər pəncərənin dəlijindən zilləнmiзdi. Aga busbutun jatıb, jykyja qetdiqdən və xyryltysy otagı doldyrandan sonra evin içərisində bir cut dejil, dort cut qozlər parıldaзdılar.....

Subh açılar-açılmaz Sejid Əli-aganın bagırtısı butun quçəni məhəlləni burumuзdu. Konym-konзy hamı oraja toplaзdılar. Mə'lym oldy qi, by qecə Sejid Əli-aganın evini butun sil supur ogyrlajıblar. Əjnindəqi paltardan səvaji bir çəp də kojmajıblar. Gəribəsi bydyr qi, Aganın pyl sandıgını jerli dibli aparmıзdırlar və Aga da korkysyndan pylların və veqsillərin ogyrlandıgı-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-192015415-881870188-12

nı heç qəsə dejə bilmirdi, çunqu veqsel sahibləri əjər veqselləri-nin ogyrlandıgını bilsə idilər, jəkin qi, ona pyl kajtarmajacak-dırlar və Aganın da by kədər pyly oldygy mə'lym olsa idi onyn fırıldakları mejdana çıkıb, xalkın qozundən duзəcəqdi.

Aganın iqi əli oldy bir baзı.

Pristav qəlib, evin ojan-byjanına bakandan sonra pratakol jazdı, karadavojlar da o quçəni by quçəni bir az qezəndən son-ra, çıkıb qetdilər.

Pristav by iзin qimin tərəfindən japıldıgını hələ axзamdan bilirdi. Sejid Əli-aganın evinə qirənlərin iqisi məзhədi Məmmə-din adamı, və iqisi də pristavın ən istəqli və sadik karadavoj-larından idilər. Subh zamanı, pristav ozunun və iзtiraq edən kara-davojlarının pajını məзhədi Məmməddən alıb, duz bir baз mə-həlli-hadisəjə qəlib ogryları aktarmaga baзladı.

Quçə adamları, Aganın halına rəhm edib, bir az pyl jıgıb verəndən sonra dagılıb qetdilər. Məзhədi Məmməd bynynla qifajətləndi. Veqsel sahiblərinin hamısını xəlvətcə çagırıb hə-rəsindən də vəqsillərin jarı pylyny alıb, sənədlərini ozlərinə kajtardı. Beləliqlə borclylardan bircəsi də sejid Agaja bircə kəpiq də verməd.

Sejid Əli-aga by iзin qimin tərəfindən japıldıgını bildisə də korkysyndan cınkırını da çəqə bilmədi. Məзhədi Məmməd isə daha da onyn nufyzyny kırmaga çalıзırdı. O imdi molla Əli Əqbəri uzə çəqirdi, sejid Əli-aganın əlejhinə və onyn ləhinə təb-ligat aparırdı. Belə qi, bir il sonra sejid Əli-aganın məclisində təq-tuq adam kaldı. By dəfə də molla Əli-Əqbərin məclisi doly olyrdy. Sejid Əli-aga, məзhədi Məmmədə nə kədər minnətci saldısa da fajda vermədi. Nihajət sejid Əli-aganın butun məda-xili qəsildi və hucrəsində də ozundən baзka bir qimsə qormədi.

Sejid Əli-aga əlacsız kaldı. Daha onyn nufyzy busbutun kı-rılmıзdı. Həttə qohnə muridləri belə nə inqi onyn məclisinə qəl-məq, bəlqə jolda qorəndə də salam vermirdilər.

Sejid Əli-aga, əl-altından var jokyny və mulqunu satdı. Ev-dəqi iqi arvadı ilə barabar dort yзagını və bir çok da sigə ar-vadlarını baзına byrakıb, qunlərin bir qununda joka çəqildi...

Xorasana qedib,qələnlər dejirdilər qi,qyja sejid Əli-aga Məз-həddədir, adını dəjiзib məзhədi-Əli kojyb, bir dənə kymarxana açıb və əsqidə oldygy qibi jenə də Məзhədə qedən zavvarlara sigə arvadlar tapıb, kazanc eləməjə məзgyl olyb, jenə də mu-kəddəs bir зəriət xadimi hesab olynyr.

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-192015415-881870188-12

Fai 28580

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

Kijməti 25 kəp.

А. МАХЗУН.

СЛУЖИТЕЛЬ РЕЛИГИИ

АЗГИЗ
Баку—1927

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

Fai 28580

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

ULB Halle 3/1
001 351 494

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12

ƏLI MƏHZYN

ƷƏRIƏT XADIMI

AZƏRNƏƷR
Baqı — 1927

Fai 28580
Fai 28580

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:5-1192015415-881870188-12